

**М. ШКУЛЯК
(ІВАНО-ФРАНКІВСЬК)**

**УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ
В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ЗУНР (1918-1923 РР.)**

Однією з найважливіших умов розвитку України в сучасний період є, безперечно, формування нової політичної системи із врахуванням традицій політичного життя попередніх періодів. Важливим етапом на шляху становлення незалежної Української держави стала Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Саме тому вивчення та узагальнення політичного досвіду, накопиченого західноукраїнським політичним спектром, зокрема його репрезентантом - Українською радикальною партією (далі - УРП) в умовах суспільно-політичного розвитку 1918 - 1923 рр. має відіграти неабияку роль в цьому процесі.

Основними джерелами при написанні даного дослідження послужили: матеріали політичних партій, партійна преса та мемуарна література. Партійні матеріали надають нам конкретні дані про організацію та програмові завдання радикальної партії, найважливішими серед яких стали - національне визволення українського народу в поєднанні із вирішенням соціальних проблем. Перші спроби дослідження значення УРП в історії ЗУНР робилися ще в 20-30-х рр. ХХ ст., окремі з них здійснювали самі діячі партії. Найціннішими серед таких праць є, безперечно, мемуари голови радикальної партії І. Макуха [25] та праці відомих партійних діячів М. Стахіва [35;36] і К. Коберського [15], що дають нам певні уявлення про участь УРП в Українській національно-визвольній революції. Окремі аспекти теми аналізували автори, які брали безпосередню участь у політичному житті й не були прихильниками радикальної партії [7;22;24], однак вони, аналогічно як і радикали, трактували тогочасні події, виходячи з власних ідейно-партійних міркувань. Значний матеріал міститься і в західноукраїнській пресі досліджуваного періоду, адже друковані органи УРП "Народ", "Громадський Голос" послідовно відображали основні етапи боротьби галицьких радикалів за незалежність України. Сучасні дослідники політичної історії Західно-Української Народної Республіки акцентують свою увагу на національно-демократичних силах та діяльності УСДП, і тільки окремі праці присвячені діячам радикальної партії [2;5;37;41]. Однак, створити об'єктивну картину тогочасних подій не можливо без урахування ролі УРП, яка відіграла вагомое значення в Листопадовій революції. Виходячи з актуальності обраної теми та враховуючи недостатню вивченість проблеми, автор намагалася з'ясувати місце та роль радикальної партії в контексті політичного розвитку західноукраїнських земель в період 1918-1923 рр. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- прослідкувати процес відновлення ідейно-політичної та організаційної діяльності УРП по завершенні I світової війни ;
- проаналізувати участь УРП в утворенні ЗУНР та її реальну роль в умовах державотворення;
- виявити позицію радикальної партії стосовно питання возз'єднання ЗУНР з УНР.

В суспільно-політичному житті Галичини першої чверті ХХ ст. провідну роль поряд із Українською національно-демократичною партією(далі - УНДП), Українською соціал-демократичною партією(далі - УСДП) та Українською християнсько-суспільною партією(далі - УХСІП) відігравала й Українська радикальна партія, характерними ознаками ідеології якої були: незалежність, соціальна справедливість та демократія.

Виходячи з вище зазначеного, цілком зрозумілим та безсумнівним стає факт активної участі УРП в суспільних процесах, зумовлених розпадом Австро-Угорської імперії. Відомі партійні лідери Лев Бачинський та Кирило Трильовський стали членами ексекутивної делегації Української Національної Ради (далі - УНРада) у Відні (вона уконституювалась 25 жовтня 1918 р.); заступником Костя Левицького, голови Галицької делегації, було обрано Івана Макуха [21, 86], а відомий галицький радикал Дмитро Вітовський, який очолював Центральний військовий комітет (далі - ЦВК) виступив організатором і керівником Листопадового зриву. Він організував технічну сторону перевороту і ще до формального рішення УНРади, розіслав доручення до повітових комітетів найсильнішої тоді в Галичині національно-демократичної партії (будучи при цьому ідейно стійким радикалом) негайно, 1-го листопада, перебрати владу в свої руки [10, 1347]. Як бачимо, полковник Вітовський “розумів добре, що військо-це понадпартійна організація, бо воно репрезентує націю. Тому ніколи не діяв, ані не промовляв з партійного становища” [37, с.32]. Неабияка відвага коменданта ЦВК проявилась і в рішучій заяві: “Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, то завтра його візьмуть поляки !”[5, 29]. Вже о 7 годині ранку Д. Вітовський, як згадує К. Левицький, “зголосив мені, як тодішньому голові делегації УНРади у Львові, що наші війська зайняли вже Львів і обсадили всі державні установи без проливу крові і взагалі без жертв”[22, 136]. Доктор С. Ріпецький стверджує, що полковник Вітовський “блискуче виконав завдання” та “вповні виправдав високе довіря нашого політичного проводу до його особи”[34, 28].

Перехід влади до національно-державницьких сил відбувався організовано і діячі радикальної партії активно включилися в цей процес. Зокрема, в місті Станіславі посаду комісара передано послові Л.Бачинському; І.Макух був призначений повітовим комісаром Тлумаччини, а членкиня УРП І.Блажкевичева, згідно із волею організованих залуквян, від імені УНР перебрала владу в Галичі .

З перемогою національно-демократичної революції і утворенням ЗУНР провідні політичні сили краю зосередили увагу на розбудові західноукраїнської державності, а офіційно-партійна діяльність, як зазначає професор М. Кугутяк, спочатку відійшла на другий план [21, 100].

Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади на західноукраїнських землях став Державний Секретаріат, створений УНРадою 9 листопада 1918 р. Відомості про складання присяги членами цього уряду подає Лев Ганкевич: “ Перший склав присягу доктор Кость Левицький, а вже за - ним інші секретарі-міністри. Чи всі вони без винятку були приявні - трудно мені вже пригадати собі. Знаю, що був полковник Дмитро Вітовський - військо”[7, 10]. Членом Секретаріату було обрано ще одного діяча радикальної партії - доктора Івана Макуха (очолив секретаріат громадських робіт), який у своїх спогадах відзначив те, що в цьому уряді радикали “щодо консолідації в імя українського державного будівництва дали з себе все, що було можна дати”[25, 232].

УНРада 13 листопада 1918 р. Тимчасовим Основним Законом визначила назву нової держави – Західно-Українська Народна Республіка. Того ж дня Державний секретар військових справ полковник Д. Вітовський оголосив указ про мобілізацію, адже він добре розумів, що важливою, якщо не основною гарантією суверенітету держави є наявність міцних збройних сил. Ця думка знайшла своє підтвердження на сторінках радикального часопису “Народ”, де зазначалось наступне: “Як у нас буде своя карна армія, то ми зможемо збудувати свою молоду державу та оборонити її на вні від ворогів і в нутрі від безпорядків та заколоту, що можуть знищити кожду, навіть найсильнішу державу”[13, 1]. До того ж, необхідність створення регулярної армії обумовлювалась ще й збройним конфліктом з Польщею. У середині листопада 1918 р. розпорядженням

Державного секретаріату військових справ територію держави було розподілено на 3 військові області ("Львів", "Станиславів", "Тернопіль") і 12 військових округів [38, 116]. Усього за півтора місяці заходами надзвичайних зусиль вдалось створити стотисячну Українську Галицьку Армію, а "маленький приклад Галичини, що її армія оперта як раз на загальній мобілізації", мав вселити надію українцям з Наддніпрянщини в перемогу і послужити доказом "як населення на незайнятій області далеко не триміліонове, бореться успішно проти двадцять мільйонів поляків і спинює більшовицький напір" [19, 1].

Вагомим досягненням політичних сил краю стала їх участь в об'єднавчому процесі ЗУНР з Наддніпрянською Україною. Члени радикальної партії не лише на словах проголошували постулат соборності українських земель, але й цілеспрямовано працювали на шляху його реалізації, реально враховуючи при цьому можливості тогочасної суспільно-політичної дійсності. Лев Бачинський прийняв активну участь у засіданні УНРади 3 січня 1919р., предметом обговорення якої стала справа об'єднання ЗУНР та УНР. Він спільно із націонал-демократом Сидором Голубовичем, перемігши емоційне прагнення до негайного возз'єднання (зважаючи на особливості розвитку західноукраїнських земель та Наддніпрянської України, зумовлені трагічною історією багатовікової відірваності), на відміну від представника соціал-демократів Семена Вітика (виступав за негайне проведення злуки без будь-яких обмежень), відстоював раціональну думку про доцільність поступового об'єднання із застереженням адміністративно-територіальної автономії для західноукраїнських земель [20, 142]. Саме цей варіант було покладено в основу "Ухвали УНРади з дня 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР", яка викликала велике всенародне піднесення. З цього приводу діяч радикальної партії П. Шекерик-Доників згадував: "З усіх грудей вирвалося: "Нехай живе тільки одна УНР", поплив народний гімн "Вже воскресла Україна", заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент" [2, 60]. Спеціальним Універсалом "Ухвалу" привітав й Державний секретар військових справ Д. Вітовський, зазначивши при цьому, що "після чотирьох із половиною років, муки, ридання й жалоби сповнилась народна воля, ...вчора упав кордон між українськими землями й від вчора ми всі вже громадяни Великої народної республіки. Ще хвиля кривавого зусилля - і слово станеться ділом!" [41, 3]. І врешті, представницьку делегацію, направлену до Києва для юридичного оформлення злуки УНР та ЗУНР, очолив голова УРП Л. Бачинський (до її складу, окрім нього, увійшли й інші діячі радикальної партії: Д. Вітовський, В. Стефаник, П. Шекерик-Доників), який 22 січня 1919 р. на Софіївській площі під час урочистого проголошення злуки виголосив таку промову: "... Ми, український нарід, західноукраїнських земель, будучи одною кровю, одним серцем і одною думкою з усім народом УНРеспубліки, власною нашою волею хочемо і бажаємо обновили національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші великі гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна злучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу" [3, 21]. Наступного дня на відкритті Трудового Конгресу доктор Бачинський звернувся до присутніх з такими словами: "Для вас прилучається край бідний, покривджений війною, що голод зазирає народів у вічі, але зате можу вас запевнити, що до Вас переходить таке селянство, яке буде великим скарбом для України. Нема такої ворожої сили, перед якою одступили б галицькі і буковинські полки" [3, 22]. До повного об'єднання, зважаючи на військовий стан, не дійшло, однак українці добре усвідомлювали неминучість і необхідність подальшого продовження цього процесу, бо "як би то не було, то все таки Наддніпрянщина становить невичерпний шпіхлір, якого і більшовики не вичерпають, а який для економічно майже неіснуючої Галичини конечний, як Галичина конечна своєю моральною силою для Наддніпрянщини. Належить проте ці два чиники економічний

інтерес Галичини і моральний інтерес Наддніпрянщини зробити мостом зєдиненню” [26, 2]. Не відмовилась від подальшого практичного втілення соборницької ідеї й радикальна партія, про що свідчить вся її подальша діяльність.

Серед законів, що стосувалися організації державної влади, ухвалених на січневій сесії УНРади, чи не найбільш вагоме значення відіграв закон від 4 січня 1919 р. про Виділ УНРади (найвищої постійно діючої влади в державі). За партійним складом до нього увійшло 6 представників УНДП, 2 соціал-демократи та 2 радикали (Л. Бачинський та Г. Дувірак), які отримали, таким чином, можливість призначати керівників вищих державних органів, приймати закони та брати участь в затвердженні складу уряду, що й було зроблено 4 лютого 1919 р. Новий уряд республіки очолив С.Голубович, який водночас став і секретарем фінансів, торгівлі і промислу. Діячі УРП негативно відносились до зосередження влади в руках однієї особи, а тому й відзначили наступне: “Ми дожились до цього, що премєр державних секретарів крім ведення президії, веде фінанси, торгівлю, промисл і заграничні справи. Людина, котра повинна мати перегляд всіх ресортів, щоби правительство йшло по певній означеній лінії, має вести крім загального проводу три незвичайно відвічальні діла держави” [14, 2]. А коли на посаду секретаря внутрішніх справ було призначено І. Макуха, то він подав у відставку з посади голови Управи УРП, мотивуючи це тим, що участь в Державному Секретаріаті не дозволить йому зайнятися партійними справами з “цілою енергією” [31, 4].

Незважаючи на те, що в таких складних умовах щодо внутрішнього ладу і правового порядку Західна Україна була “просто оазою порядку в порівнянні з Польщею, Угорщиною, Румунією” [25, 249], в той же час, війна здеморалізувала багато одиниць, які прагнули використати складну ситуацію для власного збагачення, що в свою чергу змусило Державного секретаря внутрішніх справ І.Макуха заявити наступне: “Однією з найгірших воєнних суспільних недуг були хабарництво і корупція. Не минула ця хвороба й нас. Безхарактерні одиниці бажали наживатися, бо це для них, мовляв, прийшов сезон” [25, 249]. Відомий діяч радикальної партії К.Коберський зазначав: “Там на фронті віра в кріс, віра в свою молоду силу, там бадьорий дух посвяти, боротьба з дезертирством – тут заполоханість, зневіра в будучність нації – дух особистої карієри чи обогачення “великодушне милосердіє” для розбишак і дезертирів” [16, 2]. Тому вкрай необхідною стала потреба пригадати галицькій громадськості відомий вислів М. Драгоманова, що й було зроблено в радикальному “Народі”: “В хвилини, коли ставимо основи під будову нашої демократичної держави нема нічого важнішого, як з найбільшою точністю придержуватися клича Драгоманова: “До чистої справи треба чистих рук!”. Треба придержуватися його в доборі людей на громадські становища і треба придержуватися його кожному, що бере хоч би, найпідряднійшу участь у будові держави, щоби не сплямити своєї держави перед світом” [40, 1]. Державний Секретаріат Внутрішніх Справ в особі І.Макуха проводив невпинну боротьбу проти хабарництва та корупції. Зокрема, було призначено окремого Державного Ревізора з широкими повноваженнями доктора Михайла Воробця, який проводив ревізії в Бучачі, Долині та по інших містах. На посаді Державного Секретаря Внутрішніх Справ І. Макух намагався забезпечити лад і порядок на території Галичини: цьому посприяли і створені ним станиці державної жандармерії.

До новообраного Державного Секретаріату С. Голубовича було обрано й Д. Вітовського, який знову ж таки, став секретарем військових справ. Як відзначав М. Лозинський “політично сей кабінет, треба схарактеризувати як коаліцію національних демократів і радикалів при співучасті фахівців” [24, 64]. Однак, незважаючи на це, в УНРаді вже в цей час було утворено окремі партійні клуби націонал-демократів та радикалів. Деструктивні процеси відбувались і в середині УРП: Кирило Трильовський (член військової та земельної комісії УНРади), Гриць Дувірак, Петро Шекерик-Доників та деякі інші діячі звинуватили керівництво партії (М.Лагодинського, Л.Бачинського та

І.Макуха) в бездіяльності, консерватизмі і втраті політичного обличчя і 14 лютого 1919 р. утворили в Національній Раді "Селянсько-радикальний клуб". Група Трильовського виступила з ідеєю докорінної реорганізації партії. Однак вимоги, які вона висувала не суперечили діяльності радикальної партії, а тому тільки "із-за особистих причин Доктор К. Трильовський, потягає за собою кількох людей, особисто йому зобов'язаних і утворює 16 лютого в Коломиї Селянсько-радикальну партію"[9, 233]. Такі дії опозиції активізували діяльність членів радикальної партії у всіх напрямках партійно-політичної діяльності. З 20 лютого 1919 р. у Станіславі розпочато видавництво газети "Народ", головним редактором якої став Микола Балицький [35, 93]. В редакційній статті під назвою "Наші завдання на найблищу пору" було сформульовано проблеми, які вимагали негайного розв'язання: "Наші найважливіші завдання в теперішню хвилю це будівництво нашої держави та розв'язка земельного питання. Без нашої держави нема розв'язки земельного питання. На кожному місці в інтересі селянських мас мусимо обстоювати перед всім самостійність держави як перше услів'я нашого державного життя. Найкращим устроєм держави, що допускає селянські маси до голосу в правління державою, вважаємо республіканський устрій держави з виборним президентом республіки на чолі і парламентом ... В розв'язці цих переважних завдань будемо шукати взірців в демократичнім устрою Заходу, а рішучо будемо поборювати більшовицькі взірці Росії, котрі руйнують основи теперішньої держави і демократизму"[30, 2]. Головними засобами для реалізації поставленої мети, на думку радикалів, мали виступити демократія та етичний соціалізм. А тому, цілком закономірно, що в особі своїх діячів УРП виступила з різким протестом проти революційних методів боротьби: "Ми не підемо розб'ємом, лише дорогою закона, ... наші завдання будемо переводити розважено, кермуючись добром цілої держави"[30, 2]. Головна Управа УРП звернулась до своїх діячів з пропозицією провести 15 березня партійні з'їзди на яких вони мали б обрати по три делегати на краєвий форум [27, 1]. Це завдання було негайно виконано і вже 22-23 березня 1919 р. в Станіславі відбувся з'їзд радикальної партії. Новообрану Головну Управу очолив Л.Бачинський, який спільно з І.Макухом, Д.Вітовським, О.Назаруком та іншими відомими членами партії [9, 234] рішуче виступили за зміцнення Української держави демократичним шляхом. Свідченням цього є ухвалені резолюції: " В справі устрою Української Народної Республіки, УРП вважає конечним забезпечити проголошену самостійність України та республіканську її форму і для того буде старатися про скріплення організації української армії та про ухвалення такої конституції, котраби запевнила ту демократичну форму основним законом отсим способом: а) найвищу власть в державі виконує УНРада одна для цілої соборної України ...; б)УНРада вибирає правительство відвічальне перед нею...; в) Сувереном УНРеспубліки має бути цілий народ ... Усі органи самоуправи (обласні, повітові і громадські) мусять бути вибрані на підставі пятиприкметникового голосування. Господарське та суспільне законодавство і адміністрація, загранична політика та оборона держави мають бути застережені державі ... "[29, 1]. Високий рівень правової свідомості радикалів незаперечно було підтверджено й тим фактом, що найважливіші закони, на їх думку, мали прийматись шляхом всенародного голосування - плебісцитом. До того ж, в УНРеспубліці на шляху реалізації політичних завдань, передбачалось забезпечити повну свободу слова, товариств, зборів, віросповідання та совісті [33, 3].

В економічній сфері, головна увага мала зосередитись на таких заходах: вивласнення землі на користь працюючого селянства, планова і детально обдумана соціалізація підготовлених до цього галузей народного господарства. Отож, до старої партійної програми було внесено нові актуальні зміни: "Наша давня програма на найблизшу мету, уложена за австрійських часів годиться тепер до архіву. На підставах научного соціалізму ми мусимо поставити собі нові витичні на найблизший час

завдання... Перехід всієї влади в руки правдивих заступників народу, скасування всіх привілеїв, передача всіх верстатів праці робітним людям се вже не максимальна програма, а завдання найближчих днів. Під сими кличами приступили ми до віднови нашої партійної організації” [27, 2]. Найвищим органом радикальної партії було визнано партійний з’їзд, на якому мали розглядатися: звіт з діяльності партії за попередній рік, прийняття програми на майбутнє, внесення у випадку необхідності змін в організацію та тактичну програму партії, а також обрання Головної Управи (найвищого виконавчого органу партії) з 20 членів і 6 заступників. Передбачалося також створення Ширшої Управи (окрім членів Головної Управи до її складу мали входити ще і голови усіх місцевих повітових управ), яка мала затверджувати послів та вирішувати справи, пов’язані з міжпартійними взаємовідносинами [29, 2-3].

На цьому ж таки з’їзді Іван Макух представив план діяльності Державного Секретаріату на найближчий період, який зводився в основних положеннях до наступного: оборона держави від московських більшовиків та поляків, зміцнення республіканського ладу та проведення аграрної реформи [18, 4]. В свою чергу, делегати з’їзду висловили й власні вимоги до Державного Секретаріату: провести вибори до УНРади на основі п’ятиприкметникового голосування, організувати спеціальні органи, які б мали працювати в напрямку подолання безробіття, створити народні харчівні для допомоги голодуючому населенню і т.д.

Відповідно до переконань радикалів, зміна суспільного ладу мала розпочатися там, де склалися найбільш сприятливі для неї умови, а це, на їх думку, – економічна сфера, найбільш вагомим питанням якої стало земельне. Тому вже 6 лютого 1919 р. на засіданні Національної Ради з промовою стосовно земельної реформи виступив Л. Бачинський, наприкінці якої заявив: “Згори мусимо бути на те приготовані, що наша земельна реформа не буде досконала, та що треба буде її поправляти цілими десятками літ, поки витвориться таке володінне землею, яке лишиться на довший час” [12, 5]. Дискусія стосовно цього питання відбувалась також 8 та 10 лютого 1919 р. А вже 14 квітня 1919 р. було ухвалено закон про земельну реформу, опрацьований у земельній комісії під головуванням Л. Бачинського. Та й ціла УРП провела велику роботу в напрямі вирішення земельного питання. А тому, як було констатовано на партійному з’їзді в квітні 1923 р., “земельний закон, виданий урядом був заслугою УРП” [11, 3]. На його основі мали бути конфісковані всі державні, церковні, двірські і фундаційні землі, ґрунти, що належали членам цесарської династії, а також ті, що перевищували встановлену межу власності. На відміну від земельної реформи Української Народної Республіки, Національна Рада зберігала приватну власність на землю. Проте не вирішеною залишалася проблема відшкодування колишнім власникам конфіскованої землі. Розподіл землі мав розпочатися одразу ж по закінченні війни, а до того часу земля мала перебувати в розпорядженні земельних комітетів [4, 2]. Земельну реформу радикали мали на меті проводити лише такими засобами, які б не суперечили правовим нормам, а тому на засіданні Національної Ради 3 квітня 1919 р. Л. Бачинський запевнив, що “радикальна партія не буде робити революції проти власної держави, вона робила революцію проти чужих ворожих народів і правительств” [28, 5]. Прагнення до легальних форм отримання землі підтвердив й виступ П. Шекерика-Дониківа, який зазначив: “Ми, селяни, не знаємо восьмигодинного робочого дня, ми працюємо по шістнадцять годин, але з того не виходить, щоб ми, на зразок велико українських політиканів, хотіли зруйнувати державу анархічним розбором дідичівських маєтків! Землю мусять дістати селяни, але так, щоб від того і вони мали хосен і держава не потерпіла. Вивласнення землі для соціалізації зруйнує державу і не дасть нічого селянам”. Отож, на думку галицьких радикалів, проведення земельної, як в подальшому й інших

реформ, повинно було стати актом вияву волі цілого народу, актом закріпленим державним законом, а не актом революції [32, 3].

Державотворчий характер діяльності уряду, а відповідно і представників радикальної партії в ньому, підтвердили й інші, прийняті Національною Радою законодавчі акти. Так, 8 квітня 1919 р. відбулися дебати стосовно законопроекту, внесеного радикальним клубом Л. Бачинського, а вже 12 квітня 1919 р. було видано закон про восьмигодинний робочий день [6, 7]. Не менш важливим за значенням став закон від 15 квітня 1919 р. про вибори до однопалатного сейму ЗОУНР. Доктор В. Лисий вказав на окремі недоліки закону, які ввійшли до нього з причин незалежних від радикальної партії (визначення національних мандатів без врахування національного кадастру; позбавлення активного виборчого права військових), але в той же час він не відкинув й позитивних моментів: “засади демократії не пофалшовані в сім законі. Право рівного, безпосереднього, таємного і пропорційного голосу мають всі громадяни держави, чоловіки і жінки, яким виповнилось 20 років” [23, 3]. Відповідно до закону, вибори до сейму мали відбутися вже в червні 1919 р., однак наступ польської армії зірвав їх проведення. 8, 9, 10 і 12 травня відбувалися наради фінансової комісії УНРади (від імені УРП брав участь Л. Бачинський), результатом яких стало прийняття резолюцій в справах внутрішнього державного фінансового господарства, запровадження єдиної державної валюти, а також управління скарбовим діловодством, до того ж, комісія висловила за необхідність запровадження в ЗУНР в обіг гривні як основної державної валюти [17, 3].

Слід зазначити й те, що організувати і впроваджувати всі ці заходи в життя Національній Раді доводилося в надзвичайно складних умовах, адже 14 травня 1919 р. поляки розпочали великий наступ проти УГА. Розв’язати наявний конфлікт галицької політики намагались й через міжнародне правове врегулювання. Ще у березні Державний Секретаріат ЗУНР вирішив направити до Парижа у справі перемир’я в польсько-українській війні двох делегатів М. Лозинського та Д. Вітовського, який “стояв рішучо на становищі державної самостійності і єдності всіх українських земель” [42, 3]. Коли Найвища Рада 25 червня 1919 р. вирішила передати полякам право зайняти всю територію Галичини по Збруч, він спільно з Лозинським та Сидоренком (головою української делегації) надіслав протест, де було констатовано те, що “український народ не приймає того рішення та обстоюватиме всіма способами незалежність і цілість своєї держави!” [1, 233]. Однак вже у ніч з 16 на 17 липня 1919 р. 50-тисячна українська армія та уряд ЗУНР відступили за Збруч, а польські війська захопили всю Галичину. За таких складних умов першочерговим завданням української громадськості стала боротьба за відновлення незалежності власної держави і незважаючи на окремі ідеологічні розходження, найвпливовіші політичні партії краю, в тому числі й радикальна, пішли на значний компроміс, прийнявши активну участь в діяльності Української Міжпартійної Ради [36, 96], опозиційної стосовно Польської держави політичної структури. Рішуче невдоволення населення та політичних партій викликало прагнення польського уряду провести на Західній Україні вибори до сейму і сенату, відповідно 5 і 12 листопада 1922 р., а тому вже 27 серпня на засіданні Міжпартійної Ради рішення уряду ЗУНР про бойкот виборів було підтримане основними українськими партіями Галичини [25, 279]. Бойкот виборів у Галичині засвідчив рішучість громадськості краю боротися проти польської окупації: “У Східній Галичині вислід виборів виявив непохитну волю подавляючої більшості населення цієї землі рішати самому про свою судьбу у своїй хаті”, до того ж, “наше селянство зложило іспит своєї політичної зрілості. В ту хвилину воно зрозуміло, що воно є членом великої пробудженої нації, якої судьба не вирішується по кутах на комірнім і на чужих рахунках” [8, 1]. Однак, незважаючи на всі ці заходи українців, 15 березня 1923 р. Рада послів Франції, Італії, Англії і Японії прийняла рішення про передачу Польщі Галичини за умови надання їй територіальної автономії. З рішучим

протестом проти цього рішення виступили Президент ЗУНР Є. Петрушевич, Українська парламентська репрезентація та політичні партії. Оцінюючи цей акт з правової точки зору, діячі радикальної партії відмітили наступне: "14 березня 1923 р. сталося те, що частина західно-українських земель перестала остаточно бути предметом права, а стала знову предметом, яким розпоряджають" [39, 2]. Національно-патріотичні сили, в тому числі й радикали, розпочали активну боротьбу проти незаконного польського поневолення території рідного краю.

Отже, УРП виступила важливою складовою частиною партійно-політичної системи ЗУНР в 1918-1923 рр. Основною метою діяльності партії на протязі зазначеного періоду стало прагнення реалізувати основні постулати української національної ідеї, керуючись нормами міжнародного права та моралі, дотримуючись принципу "чистих рук" та демократизму, різко заперечуючи терористичні, революційні методи боротьби, що, в свою чергу, дало їй змогу відіграти вагомую роль у відродженні Української державності в роки української революції та разом з іншими провідними партіями Західної України виступити в обороні національно-політичних і соціально-економічних прав українського народу в умовах польського окупаційного режиму.

Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку української держави опрацюванню основних засад українського політичного руху відводиться вагоме значення, то цілком закономірним нам видається й подальше продовження досліджень у даному напрямку.

1. Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини. У 2 томах. - Т.2. - Нью-Йорк - Париж-Сідней - Торонто, 1985.-900 с.
2. Арсенич П. Засновник "Січі" К. Трильовський: (До 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства "Січ" у с. Заваллі). - Івано-Франківськ: Лілея, 2000.-76 с.
3. Арсенич П. Станіславів-столиця ЗУНР.-Івано-Франківськ, 1993.-56 с.
4. Бачинський Л. Земельна справа // Народ.- 1919.-24квітня.-Ч.9.-С.2
5. Великочий В.,Гаврилів Б. Дмитро Вітовський (1887-1919): Документальний нарис.- Івано-Франківськ, 1996.-75 с.
6. Восьмигодинний день праці // Народ.-1919.-13 квітня.-С.7.
7. Ганкевич Л. Заприсяження першого уряду ЗУНР у Львові // Вісті комбатанта.- 1961.-№4.-С.9-12.
8. До сучасного становища нації // Громадський Голос.-1922.-9 грудня.-С.1.
9. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923:Історія/Керівник авторського колективу й відповідальний редактор Олександр Карпенко.-Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001.-628 с.
10. Заклинський М. Роля Д.Вітовського в листопадовому чині // Визвольний шлях.- 1966.-Кн.12.-С.1344-1352.
11. Звіт з партійного з'їзду УРП // Громадський Голос.-1923.-21 квітня.-С.3.
12. Земельна Реформа. Промова Доктора Л.Бачинського виголошена на засіданні Української Національної Ради дня блютого // Народ.-1919.-16 березня.-Ч.4.-С.5.
13. Земля і воля // Народ.-1919.-2 марта.-Ч.2.-С.1.
14. З минулого і теперішнього // Громадський Голос.-1937.-16 січня.- Ч.2.-С.2.
15. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча.Львів - Коломия, 1924.-158 с.
16. Коберський К. Фронт і запілля // Народ.-1919.-4 мая.-Ч.15.-С.2.
17. Комунікат фінансової комісії УНР // Народ.-1919.-15 мая.-С.3.
18. Краєвий Зїзд УРП // Народ.-1919.-30 марта.-С.4.

19. Крушельницький А. Велика хвиля (До дискусії "в дванадцяту годину") // Народ.-1919.-18 мая.-Ч.27.-С.1-2.
20. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.-1939 р.).-Івано-Франківськ,1993.-200 с.
21. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918-1929). Т.1.-Київ - Івано-Франківськ: Плай, 2002.-536 с.
22. Левицький К. Великий зрив. - Нью-Йорк, 1968.-152 с.
23. Лисий В. Вибірчий закон // Народ.-1919.-25 квітня.-Ч.10.-С.3.
24. Лозинський М. Галичина в роках 1918-1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. - Відень, 1922.-228 с.
25. Макух І. На народній службі. - Детройт, 1960.-565 с.
26. Метаюридична єдність з Наддніпрянщиною // Народ.-1919.-1 мая.-Ч.13.-С.2-3.
27. На зїзд партії // Народ.-1919.-16 марта.-С.2.
28. Національна Рада // Народ.-1919.-13 квітня.-С.5.
29. Наша програма // Народ.-1919.-30 марта.-С.2-3.
30. Наші завдання // Народ.-1919.-20 лютого.-Ч.1.-С.2.
31. Новинки // Народ.-1919.-21 мая.-С.4.
32. Політична і суспільна революція // Народ.-1919.-13 квітня.-Ч.8.-С.3.
33. Партійні зїзди. Краєвий делегатський зїзд УРП // Република.-1919.-27 марта.-Ч.46.-С.3.
34. Ріпецький С. Листопад 1918 року. - Нью-Йорк - Дітройт, 1961.-50 с.
35. Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної дипломатичної оборони в 1918-1923 рр.- В 6 т.-Т.4.-Скрентон, 1960.-192 с.
36. Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному наświetленні. - Нью-Йорк - Детройт, 1954.-104 с.
37. Тимцюрак В. Причинки до життєпису полковника Д. Вітовського, колишній сотник УГА (Виїмки із споминів 83-літнього співучасника подій із 1918-1919 років) // Вісті комбатанта.-1972.-№5-6.-С.21-32.
38. Тищик Б. У вогні війни галичани будували державу // Дзвін.-1994.-№11-12.-С.114-117.
39. Тому шість літ // Громадський Голос.-1929.-16 березня.-Ч.11.-С.2.
40. Чистих рук! // Народ.-1919.-23 марта.-Ч.5.-С.1.
41. Юсип Д. Витязь листопадового чину // Свіча.-1991.-1 листопада.-С.2-3.
42. Ярош Я. Тернистий шлях... // Край.-1997.-1 листопада.-С.1, 3.

SUMMARY

Pikulyak M. Ukrainian radical party in the social – political life ZUNR (1918 – 1923 y).

The Revival of the political - parties' life in Ukraine is impossible without full and detailed learning, generalization of the political experience of the Ukrainian population, which had been piled up them in the preceding period of it's political history and without practical use this experience by modern political parties. In this case the considerable interest represent research the problem of the social-political life during 1918-1923 y. That is why the article is devoted to the research the role and the place of the Ukraine Radical Party in the social-political life of the Western-Ukrainian land (one of Ukraine's most active in political respect regions) during the struggle of the Ukrainian people for winning sovereignty and independence in the 1918-1923 year. It is shown, that radical forces made a political life in the region more active and that all this time they defend the Ukrainian national idea.